Меморіал Петербурської Академії

в справі свободи української мови в Росії.

Як звісно нашим читачам, комітет міністрів, застановившись над заборонами української мови в Росії, поручив міністрам осьвіти і внутрішніх справ, засягнувши гадки в сій справі київського ґенерал-ґубернатора, академії наук і університетів київського і харківського, застановити ся над сими заборонами і свої гадки в сій справі, разом із гадками запитаних інституцій, подати під розвагу комітетови міністрів. Як відомо, всї запитані інституції висловили ся за знесеннєм заборон українського слова. Опублїкований академією наук меморіал, предложений нею в сій справі міністрам, знайомить нас близше зі становищем, яке зайняла в сій справі найвища наукова інституція Росії, з її поглядами й мотивами. Меморіал вийшов „на правах рукописи", то значить зістаєть ся виданнєм дуже рідким, мало приступним. Тому ми уважаємо потрібним близше познайомити з ним наших читачів.*)

Запитана міністрами, академія вибрала комісію, до котрої увійшли Т. Корш як голова, А. Фамінцин, В. Заленский, Ф. Фортунатов, А. Шахматов, А. Лапо-Данилевский, С. Ольденбурґ як члени (самі Великороси, з виїмком ак. Заленского). Головним референтом був ак. Шахматов, звістний спеціалїст від історії язика й староруського письменства; він головно, а також ак. Корш потрудили ся над меморіалом, предложеним комісією академії і потім предложеним академією комітету міністрів. До участи в своїй роботї комісія запросила також декого з петербурських Українців, що й

*) Императорская Академія Наукъ. Объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова, Спб., 1905, ст. III+96 (Напечатано по распоряженю Имп. Академіи Наукъ, Мартъ 1905).

Generated on 2015-08-08 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

предложили свої записки по ріжним питанням українського слова й української національної справи в Росії, і академія видруковала їх між алеґатами до свого меморіялу. Вислід, до котрого приходить академія на підставі рефератів своїх членів і згромадженого ними матеріалу і предкладає міністрам, такий: „Імператорська Академія Наук, обзнайомивши ся з рефератом комісії, не може не признати, що цензурні ограничення малоруського друкованого слова, які й почали ся доперва від 1863 р., не були викликані якимись небезпечними для одности Росії змаганнями малоруського народа чи його інтеліґенції. Рівнож і тепер ніщо не вказує на істнованнє таких змагань. Правительственні розпорядження, що підтяли свобідний розвій малоруської літератури, по перше — не дали досї визначити ся обопільним відносинам великоруської й малоруської літератури, котрі — в тім переконана Академія Наук — не розминуть ся анї в своїх цїлях анї в напрямі; по друге, викликали неприродний зріст малоруської літератури в Галичинї — літератури, в значній мірі ворожої Росії. Тепер сї правительственні роспорядження служать джерелом сильного і зовсїм природного незадоволення осьвічених верств малоруської людности Росії. Окрім того вони шкодять інтересам сїльської людности Малоросії: розповсюдженнє книжок релїґійно-морального, педаґоґічного, загально-інструктивного змісту затримуєть ся або повним незнаннєм, або недокладним знаннєм великоруської книжної мови серед Малоросіян. Все отсе дуже неґативно відбиваєть ся на інтересах всього руського народу".

Академія підносить, що переслїдуваннє книги не за зміст, а за форму (мову) противить ся російському законодавству; що тільки „збіг нещасливих обставин" міг піддати гадку заборони цїлого язика і октройовання української правописи; в кінцї, що сама форма тайних адмінїстрацийних розпоряджень, а не законів, для заборон української мови вказує на те, що вони не були відповідно передумані в законодатних інстанціях. Академія тому „думає, що неминуче потрібно тепер же знести розпорядження 1876 і 1881 р." „Заразом усе вище сказане привело Академію Наук до переконання, що малоруська людність повинна мати таке ж право як і великоруська, говорити публично і друкувати на своїй рідній мові".

Ся опінія академії дає резюме реферату академічної комісії, який подаємо низше в цїлости, як дуже інтересний, не тільки з публїцистично-полїтичного становища документ, а й цїнний з на-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

укового погляду твір. (Особливо наші галицькі москвофіли могли б з нього дуже багато навчити ся!). Як побачать наші читачі, реферат сей стоїть на ґрунті окремішности українського народа, його мови й письменства, його історичної традиції й права на свобідний культурний розвій. Нема й сліду теорій про якийсь провінціяльний характер українського язика чи народности супроти великоруської; реферат виразно трактує як рівнозначні одиниці нарід „великорусскій“ і „малорусскій“, „языкъ малорусскій“ і „языкъ великорусскій“ — нема мови про народність і язик „общерусскій“, що так недавно ще пишав ся на сторонах писань навіть учених із значними іменами. Академіки з цілою рішучістю доводять те, що доводили оборонці українського слова, що „общерусскій“ язик не істнує і не істнував ніколи на памяти історії, що т. зв. „общерусскій литературный языкъ“ — язик великоруський; що польська інтриґа, котрою толковано початки українського національного руху — міт, непорозуміннє, сотворене в значній мірі самою-ж „польською інтриґою“, і т. и. Можна пожалувати, що такого становища, таких поглядів на нашу національну справу петербурська академія не зазначила скорше, коли наші голоси в обороні національних прав і національного розвою, серед безустанних лайок, глуму й інсінуацій, стрічали ся з таким завзятим мовчаннєм авторітетів російської науки, з невеликими виїмками. Тоді такий голос академії міг би мати превелике значіннє; тепер, коли національні відносини рішають ся не науковою діспутою, а иньшими чинниками, він такого ефекту мати не буде — але без значіння він не зістанеть ся...

Я не буду входити тут у деталї сього реферату — ні чисто наукового, ні більше публїцистичного характеру, що вимагали б певного доповнення, спростовання або застереження. Маю ціль чисто інформаційну. Не спиняючи ся більше на академічнім рефераті, який подаєть ся в цілости, спиню ся коротенько на долучених додатках (також не входячи в їх критику), що займають більше як дві третини академічного видання.

З них один — урядову записку К. Воєнского, урядника з „Главнаго управленія по дѣламъ печати“ про заборони українського слова подаємо в цілости. Крім неї цензурній практиці присьвячений більший реферат П. Стебницького (с. 29—45). Коротко згадавши про становище російського правительства до українського слова від часів Петра, автор близше слїдить історію переслїдування

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:22 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

українського слова від р. 1863. Цікавою ілюстрацією являєть ся статистична дата, що з 230 рукописів, предложених цензурі київським видавничим гуртом у 1895—1904 р., тільки 80 вийшли з цензури о стільки можливо, що їх іще можна було надрукувати! Ол. Лотоцький дає короткий огляд українського літературного руху XIX в., в Росії й Австрії. Ол. Русов виясняє значіннє українофільства та доводить його нешкідливість із політичного становища; більше меньше такий зміст має також реферат П. Саладилова. С. Русова виясняє велику шкідливість заборони української книжки для народньої осьвіти: вказує на те, що російські підручники, популярні книжки й шкільна наука не приступні українським дітям і селянам, і заборона українського слова має результатом далеко більший процент неписьменних і рецидивістів неписьменности (що забувають всякі результати шкільної науки) на Україні в порівнянню з великоросийськими ґуберніями (там % неписьменних у ліпших ґуберніях спадає низше 20%, в українських не йде низше 50%). Туж саму сторону питання осьвітлює в коротенькій записці В. Науменко. Залучений лист В. Леонтовича до Д. Мордовця вказує на неможливе, нелюдське положеннє українського інтеліґента, коли його силоміць змушують до писання по великоруськи. „Коли я хочу сказати щось варте того, аби його предложити читачеви, я не можу сього зробити инакше як українською мовою“ — пише сей, по його власним словам в повні на російській культурі вихований український інтеліґент. „Мнѣ омерзительно было бы сводить свою роль какъ писателя на роль болтуна зарабатывающаго деньги мертвеннымъ пустословіемъ, и вотъ по чему я не могу писать по русски. По русски у меня все выходитъ мертвенно, блѣдно, несодержательно, даже неграмотно“.

В кінці подано обчисленнє української народности Ол. Русова (числить на 31—2 міліони) і передруковано з час. „Гражданинъ“ ч. 9 звісний лист „бывшого исправника, изъ дворян“ Е. Ш. про розповсюдненнє на Україні революційних українських видань і потребу дозволу українського слова, щоб дати можливість осьвіти народу на леґальній основі.

Такий зміст сеї цікавої й важної з кождого погляду публікації.

М. Грушевський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-08-08 18:23 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112109176153
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google